

EUFONIA EPIGRAMEI – MAI MULT DECÂT PROZODIE CORECTĂ

(articol publicat pe site-ul „poezie.ro” în data de 14.06. 2017 și în revista „Epigrama” nr. 81/2017)

Potrivit **Dicționarului de terminologie literară** (Editura Științifică, București, 1970, autori Mircea Angheliescu, Emil Boldan, Margareta Iordan, Ioan Oana, Pavel Ruxăndroiu, coordonator Emil Boldan) prin **eufonie** înțelegem o „*Îmbinare armonioasă a vocalelor și consoanelor privite în succesiunea lor – într-un vers, propoziție etc. – care realizează o impresie acustică armonioasă, plăcută (ajungând uneori la o muzicalitate aproape cantabilă)*”.

În lumea epigramei, adeseori, acest concept este neglijat, considerându-se că eufonia se realizează „automat” prin respectarea regulilor prozodiei. Dar, din practică rezultă că sunt catrene care din punct de vedere tehnic sunt bine construite, au ritmul, rima și măsura corecte și, totuși, „nu sună” perfect.

În sens larg, orice neregulă privind eufonia este o cacofonie dar, în continuare, nu voi face referiri la „cacofoniile clasice”, unanim recunoscute. De asemenea, nu voi da exemple de catrene cu deficiențe evidente de ritm sau rimă, deși se întâlnesc foarte multe, chiar și în antologii „cu pretenții”, iar respectivele deficiențe sunt cauze de primă importanță ale nerealizării eufoniei. Altfel spus, voi analiza epigrame evaluate de oameni competenți în domeniu ca fiind foarte bune, chiar antologice, dar care, citite atent, ne dăm seama că nu impresionează din punct de vedere acustic, nu au muzicalitate.

Și, pentru a accentua pe aspectul enunțat în paragraful anterior, voi exemplifica neregulile eufonice doar cu epigrame din antologii cunoscute în breaslă: „**ANTOLOGIA EPIGRAMEI ROMÂNEȘTI**”, Ediția a II-a, alcătuită de George Corbu, Valerian Lică și George Zarafu (pe care o voi prescurta **AER**) și „**EPIGRAMA-FLOAREA PARFUMATĂ A LITERATURII**”, întocmită de Nic Petrescu (prescurtată **EFPL**).

Bineînțeles, nu urmăresc, sub nicio formă, critica acestor importante lucrări, nici a autorilor epigramelor citate și nu-mi voi permite să dau soluții de îndreptare a deficiențelor pe care le voi semnala. Scopul materialului de față este doar de a evidenția câteva cauze care împiedică realizarea eufoniei în epigramă. Se subînțelege că am în vedere opinii personale ce pot fi combătute de către cei care nu sunt de acord cu ele.

Din documentarea pe care am realizat-o am tras concluzia că motivele din cauza cărora epigrame aparent foarte bune „nu sună” perfect sunt foarte multe, dar cele mai frecvente ar fi următoarele:

1. Un cuvânt din epigramă începe cu consoana cu care s-a încheiat cuvântul anterior; același efect neplăcut se produce și în cazul grupurilor de consoane identice sau al consoanelor asemănătoare

Câteva exemple (sublinierile de litere și cuvinte îmi aparțin, până la sfârșitul articolului):

„**Acuzare**” de Radu Asanache (**AER**, p. 23):

Mulți sunt cei ce mă acuză
Pe motiv c-aș fi bigam,
Recunosc că eu trăiam
Cu soția și c-o... muză.

„**Eu și Eroul necunoscut**” de Aurel Iordache
(**AER**, p. 165):

Cum sta pe soclu am văzut
Ne-asemănăm destul de bine:
El chipeș și frumos ca mine,
Eu - ca și el – necunoscut!

„**Definiție**” de Alexandru Bașturescu
(**EFPL**, vol. I, p. 106):

Dacă iei mai bine sama,
E un fulger epigrama
Și adaug ca să-nchei;
Trăsnetul e poanta ei!

„**Casierele**” de Vasile Moșneanu
(**EFPL**, vol. II, p. 95):

Ne surâd în magazine,

Căci c-un zâmbet își dreg gestul,
Dar clientul, cum vezi bine,
Doritor, mai vrea și... restul.

Ideal ar fi, pentru eufonie, în opinia mea, ca atunci când un cuvânt din vers începe cu o consoană, precedentul să se încheie cu o vocală și invers.

Iată, spre exemplu, prima strofă din poezia „*Somnoroase păsărele*” de *Mihai Eminescu*:

Somnoroase păsărele
Pe la cuiburi se adună,
Se ascund în rămurele -
Noapte bună!

La o sumară analiză constatăm că, din cele 13 cuvinte ale catrenului, 10 încep cu consoane și 11 se termină cu vocale, alternanța despre care vorbeam fiind aproape perfectă. Nu întâmplător, deci, versurile citate au atâta muzicalitate!

2. Se repetă, în cuvinte alăturate din epigramă, silabe sau grupuri de sunete asemănătoare sau, în același vers/în catren se repetă în mod nejustificat cuvinte întregi

Să analizăm, pe scurt, câteva epigrame, în această idee:

„*Ambasada*” de *Titu Olteanu*

(*EFPL vol. II, p. 270*):

Ce-i, uneori, o ambasadă,
Decât un loc, deloc viran,
Ce nu permite să se vadă
Că e, de fapt, un cal... troian!

În cazul de față, în versul al doilea, pe lângă disfonia evidentă produsă de asocierea „loc – deloc”, mai intervine și primul cuvânt („Decât”) care începe tot cu „de” ca și „deloc”, ca să nu mai spunem de repetarea lui „Ce” în două începuturi de vers.

„*Epigramistului Mircea Pavelescu, nepotul lui Cincinat*” de *Aurel Chirescu* (*AER, p. 73*):

În cer, Sfântul Duh purcede

De la Tatăl, din rărunchi.

Însă, pe pământ, se vede,

Că purcede... de la unchi!

În opinia mea, construcția „purcede de” (cu asocierea „de de”), repetată în primul și în al patrulea vers nu sună bine; în plus, agravând disfonia, „purcede”, fiind capăt de vers, cere încă o dată un final de „ede” (în cuvântul „vede”).

„*Unui critic*” de *Nistor I. Bud* (*AER, p. 53*):

Ești critic dulce și e bine,
Tu porți în pană și-n condei,
Nu numai mierea de albine,
Ci și veninul și-acul ei!

În primul rând, cei doi de „și” din ultimul vers (unul lipit de „Ci”, asemănător din punct de vedere fonetic) strică eufonia catrenului dar, repetarea lui „și” în primele două versuri accentuează și mai mult impresia acustică neplăcută.

„*Apa trece*” de *Constantin Sachelaride*

(*EFPL vol. II, p. 285*):

Au trecut pe-aici avarii
Și gepizii, și tătarii,
Dar s-au dus cu Dumnezeu
Doar cu proștii e mai greu!

În catrenul de mai sus faptul că ultimele două versuri încep cu cuvinte asemănătoare din punct de vedere fonetic („Dar”, „Doar”) poate produce confuzie, iar „aglomerarea” de cuvinte care încep cu „D” („Dar”, „dus”, „Dumnezeu”, „Doar”) nu sună nici ea prea bine.

„*Pe o veche temă*” de *Igor P. Jechiu* (*I. G. Orjechiu*) (*EFPL, vol. II, p. 191*):

Șapte ani de-acasă, dacă-s de la mama,
Nimeni, niciodată n-ar putea să-i ia;
Dacă ai neșansa să nu-i ai ia seama:
Nimeni, niciodată nu ți-i poate da!

Consider că sublinierile făcute în acest exemplu sunt destul de sugestive pentru cele 3 probleme de eufonie ale catrenului și mă scutesc de alte comentarii.

3. Cele două rime ale epigramei sunt asemănătoare

Deși corecte din punct de vedere tehnic, rimele asemănătoare dau, în opinia mea, impresia de disfonie, producând și greutate în pronunțarea și înțelegerea cuvintelor pe care le cuprind.

Să luăm câteva exemple:

„La nunta unor vechi îndrăgostiți” de Mihai Cosma (AER, p. 88):

De-atâția ani voi v-ați iubit,
Că pot s-afirm și să nu mint:
Un pic de-ați mai fi zăbovit,
Făceți și nunta de argint.

„Unui politician” de Victor Barbu

(EFPL, vol. III, p. 125):

În necinstita-i carieră
A strâns averi; în mintea-i ternă
Știa că viața-i efemeră,
Însă averea e eternă.

„Terapie de șoc” de Valerian Lică

(AER, p. 181):

Să tăiem, în grabă, dintr-o dată, coada
Câinelui? Greșeală! Iacătă dovada:
Ce ne facem dacă, peste-o perioadă,
Or să umble câinii cu covrigi în coadă?

În această epigramă rimele „ada - adă” și, mai mult, includerea aceluiași cuvânt în ambele rime („coada – coadă”) constituie un serios obstacol în calea eufoniei. Mai adăugăm faptul că între aceste rime sunt și alte cuvinte cu sonoritate asemănătoare („dată”, „dacă”, „Iacătă”) care agravează disfonia.

4. Catrenul cuprinde cuvinte (sau succesiuni de cuvinte) relativ greu de pronunțat

Exemplificăm doar prin două epigrame, fără alte comentarii:

„Câinii vagabonzi” de Neculai Darie

(AER, p. 101):

Privesc la câinii strânși pe un tăpșan
Și-un gând a prins în mintea-mi să-ncolțească:
Se sfâșie-ntre ei pentr-un ciolan
C-o patimă atât de omenească!

„Unei îmblânzitoare de animale” de Ioan Martin (EFPL, vol. II, p. 94):

Credeți c-o-nspăimântă leii?

Tigrii, șerp*ii*, cimpanzeii?

Aș! Deși e mititică,

Doar de barză are frică!

Nu putem încheia prezentul material fără a menționa faptul că, în documentarea realizată pentru întocmirea lui, am întâlnit și opinii (spuse tranșant sau doar sugerate, cu diferite prilejuri, nu neapărat sistematizat) din care s-ar putea deduce și alte cauze care ar împiedica realizarea eufoniei în versificație. Le-am analizat și am tras concluzia că nu au caracter de generalitate, de aceea nu le-am luat în considerare.

Spre exemplu, părerea că unele consoane au, din start, o sonoritate plăcută (V, S), iar altele una neplăcută (D, T, R, L) nu mi se pare universal valabilă. Sau, controversata problemă a aliterației. Se știe, pe de o parte, că aliterația poate fi considerată figură de stil, benefică versificației dar, pe de altă parte, este, în alte contexte, o piedică în calea realizării eufoniei. Nu sunt în totalitate de acord nici cu „blamarea” gerunziului în versificație, nici cu „condamnarea definitivă” a rimelor prea bogate.

Repet, în materialul de mai sus am tratat doar acele cauze pe care le-am sesizat personal și care mie mi s-au părut universal valabile.